

21. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: Учебное пособие для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – С. 13.
22. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. В 4 т. Тома 1-2. Часть общая: Учебник / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. – 3-е изд., обновл. и дораб. – М.: Издательство БЕК, 2000. – С. 375.
23. Конституционное право государств Европы: Учеб. Пособие для студентов юрид. вузов и фак. (отв. ред. Д. А. Ковачев). – М.: Волтерс Клувер, 2005.

Нестерчук Л. П., НУ "ОЮА"

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

В статье предпринята попытка выяснить, что относится к понятию функций судов общей юрисдикции, применив методику классификации общих и специальных признаков функций этих судов общей юрисдикции. Отмечена необходимость выяснения сущности и содержания функций судов общей юрисдикции в Украине, разграничения понятий, которое касается форм, способов и направлений деятельности суда. Эффективное функционирование судов общей юрисдикции в Украине препятствует нарушению прав и свобод человека и гражданина, не допускает присвоения судебной власти любым другим органом государственной власти.

An attempt to find out what behaves to the notion of general jurisdiction courts functions, applying the methods of classification of general and special signs of functions of these general jurisdiction courts is undertaken in the article. It is indicated on the necessity of finding out of essence and maintenance of functions of general jurisdiction courts for Ukraine, differentiation of concepts, which touches forms, methods and directions of court activity. The effective functioning of general jurisdiction courts in Ukraine hinders to violation of rights and freedoms of man and citizen, shuts out the appropriation of judicial department by any other public authority.

Держава досягла стабільності, передбачуваності у соціально-економічній та політичній сферах тільки там, де суд сформувався у систему, здобув необхідні елементи самостійної та незалежної владної структури і почав виконувати лише йому притаманні функції. Про це свідчить історія світової цивілізації.

В Україні суди загальної юрисдикції, здійснюючи свої функції, не залежать від інших гілок влади (окрім того, що умови їх функціонування залежать через бюджетні видатки від інших гілок влади). Суди загальної юрисдикції при здійсненні своїх функцій використовують нормативно – правові правила поведінки, що встановлюються іншими органами державної влади, але і їх рішення мають відповідний вплив на діяльність вказаних органів. Багато хто з вчених – правників досліджував цю проблематику взаємодії та співвідношення в діяльності судової влади з іншими гілками державної влади. Відповідно до нової тенденції суди вже не задовольняються своєю традиційною роллю – тільки застосуванням законів. Рішення судів загальної юрисдикції, як результат їхнього функціонування, значною мірою впливають на функціонування органів законодавчої та виконавчої влади у державі.

Україна, як правова держава, прагнучи до реалізації світових стандартів у сфері здійснення правосуддя, проводить зміни у судовій системі із врахуванням світової тенденції розвитку функціонування судів загальної юрисдикції та тих прорахунків і недоліків, які мали місце при формуванні зарубіжних систем судової влади.

Виключною функцією судів є здійснення правосуддя. Визнаючи і законодавчо закріплюючи таке положення, держава тим самим взяла на себе обов'язок забезпечити умови для реалізації цієї функції, адже інтереси суспільства і держави, права і свободи людини та громадянина можуть бути захищені безпосередньо незалежними судами лише за умови їх ефективного функціонування.

Отже, одним із основних напрямів конституційної реформи в Україні з перших кроків незалежної України було передбачено формування судової влади шляхом перебудови судової системи, утворення спеціалізованих судів на основі прийняття нормативних актів, що відповідали б міжнародним стандартам та велінням часу.

Саме тому судово-правова реформа передбачала, в першу чергу, комплексну та цілісну й завершену реалізацію п. 12 перехідних положень Конституції України від 28 червня 1996 року. Відповідні кроки у цьому напрямі були здійснені вітчизняним законодавцем: у червні 2001 р. Верховна Рада України внесла зміни і доповнення до низки законів України про судову владу (так звана "мала судова реформа"), а 7 лютого 2002 року прийняла Закон України "Про судоустрій України", що поклав початок судової реформи в Україні, яка (як прийнято вважати)

здобула своє логічне завершення з прийняттям Закону України від 7 липня 2010 року "Про судоустрій і статус суддів".

Тенденції розвитку судової системи спрямовані на неухильну реалізацію нормативних положень Конституції України про суди загальної юрисдикції, їхню організацію, порядок діяльності, систему та правовий статус суддів. Тобто Закон України "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2010 року нормативно розвинув і визначив правовий статус судів загальної юрисдикції, деталізував порядок призначення та обрання суддів на посади та уточнив їх статус, основні підвалини якого були закладені в Основному Законі ще в 1996 році. Ці нормативні конституційні положення були одними із найбільш демократичних на теренах колишніх радянських республік, але протягом багатьох років незалежності України залишалися нездійсненим ідеалом для українського суспільства та держави.

Конституція України втілила в собі найбільш прогресивні здобутки вітчизняної та світової конституційно-правової думки. Одним із таких здобутків є принцип поділу влади в Україні. Зокрема, ст. 6 Основного Закону визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Конституцією також передбачено нормативне положення про уникнення концентрації, а тим більше узурпації державної влади в Україні однією з гілок влади. Так, ч. 2 ст. 6 Конституції України застерігає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Не слід спрощувати той факт, що Конституція України не лише сформулювала роль і місце судової влади в механізмі Української держави, але й чітко визначила її основні цілі та завдання – судовий захист прав і свобод людини і громадянина як основну та пріоритетну функцію судів загальної юрисдикції.

У Конституції України, у ст. 21, записано "Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними" – це не лише декларація невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини та громадянина, але й визначення їхньої загальної організаційно-правової гарантії (спеціальні гарантії отримали свій розвиток у чинному законодавстві), насамперед у особі суддів. Зокрема, у ст. 55 Основного Закону визначається, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом незалежно іноземець це чи особа без громадянства,

Конституція України гарантує право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Але слід визнати, на превеликий жаль, що недоліки функціонування судів загальної юрисдикції певною мірою обумовлені відсутністю науково-методологічного підґрунтя їхньої організації та діяльності. Доводиться констатувати, що ряд проблем теорії та практики судової влади взагалі залишаються без належної уваги вчених. Однією з таких ключових проблем є теорія функцій судів загальної юрисдикції.

Таку проблематику можна пояснити багатьма чинниками, але один із найбільш важливих із них – це ігнорування за радянської доби і в перші роки незалежності України важливості судів загальної юрисдикції в механізмі держави, їхніх функцій, системи, гарантій діяльності тощо. Суди загальної юрисдикції у цей період розглядалися як другорядний допоміжний елемент механізму держави, основним покликанням якого є "обслуговування" потреб органів законодавчої та виконавчої влади. Діяльність судів, здебільшого, розглядалася через призму узагальнення та уніфікації їхньої практичної діяльності. У науці інститут судової влади тривалий час досліджувався описово, поверхово і не знайшов свого логічного відображення в наукових розробках, судова влада була лише формою держави, тому їй не були притаманні компетенції та повноваження, які б визначали її як гілку державної влади [7, с. 200].

Якщо розглянути переклад терміну функція (від латинського *functio* – "виконання, завершення") у його загальному значенні розуміють як "діяльність, обов'язок, роботу; призначення" [9, с. 630]. Але цей термін має свій особливий зміст у кожній сфері суспільних відносин, тому виключенням не стали і правові відносини у сфері здійснення правосуддя.

Нерідким є ствердження, що загалом функції судів загальної юрисдикції – це основні напрями або види діяльності у сфері здійснення правосуддя. Таке визначення функцій судів загальної юрисдикції є надто узагальнюючим і потребує розкриття його змісту та подальшої деталізації. У вітчизняній і зарубіжній юридичній науці не існує єдності щодо поняття "функцій судів загальної юрисдикції". Вчені-правознавці, як правило, обмежуються оглядовою оцінкою цієї юридичної категорії, констатують її існування, але не розкривають сутність і зміст.

Розглядаючи точку зору В. Є. Чиркіна, ми бачимо, що згідно з його розумінням справи, суди загальної юрисдикції виконують передусім охоронну функцію. При цьому вчений наголошує на її політичному характері [11, с. 320]. Ця ж думка проводиться й іншими сучасними російськими правознавцями – Р. В. Енгібаряном та Е. В. Тадевосяном [3, с. 492]. М. В. Баглай вбачає, що функції і повноваження судових органів є своєрідною протиположністю у відносинах двох інших гілок влади, а у сукупності з ними утворюють єдину державну владу [1, с. 612]. М. Ф. Чудаков також уникає визначення функцій судової влади взагалі і судів загальної юрисдикції зокрема, обмежуючись думкою, що основними функціями судів є каральна функція та функція розгляду конфліктів між особою і державою [12, с. 461].

На проблему функцій судів загальної юрисдикції в Україні одними з перших звернули увагу Ю. М. Грошовий та І. Є. Марочкін, які зазначали, що функція правосуддя визначає сутність діяльності судових органів. Ю. М. Грошовий та І. Є. Марочкін висловили точку зору, що кожному виду правосуддя – кримінальному, цивільному та іншим – притаманні свої особливі функції [2, с. 13]. Пізніше І. Є. Марочкін та Н. В. Сибільова закріпили свої ствердження [6, с. 44].

Як вважає О. В. Городецький основними функціями загальних судів є охорона від посягань на: конституційний лад України, соціально-економічні, політичні і особисті права й свободи громадян, права і законні інтереси юридичних осіб [5, с. 577]. Тобто, вчений запропонував коло об'єктів, на які спрямовані функції судів загальної юрисдикції, але уникнув визначення самого поняття функції судів загальної юрисдикції.

Та заради справедливості слід сказати, що розуміння функцій судів загальної юрисдикції частково дають окремі положення загальної теорії держави і права про функції держави.

Найбільш повно, на нашу думку, поняття функцій держави окреслено в Юридичній енциклопедії. Дослідивши статті енциклопедій, ми прийшли до думки, що функції визначаються як основні напрямки або види діяльності держави, які виражають її суть і призначення, роль і місце в суспільстві та мають об'єктивний характер. При цьому наголошується, що ефективність здійснення своїх функцій кожною державою залежить від різних внутрішніх національних і зовнішніх міжнародних чинників [13, с. 313].

Функції судів загальної юрисдикції не слід ототожнювати з функціями держави в цілому, оскільки кожному органу державної влади притаманні загальні функції й спеціальні функції. Хоча органи державної влади і суди також є складовою апарату держави і знаходять своє вираження в компетенції, у предметі правового регулювання і обов'язках (повноваженнях), закріплених за ними. Функції судів загальної юрисдикції є невід'ємними від функцій держави і походять від функцій держави.

Подекуди функції судів загальної юрисдикції зводять лише до видів діяльності судів загальної юрисдикції. Але в цьому є помилка, тому що види, як правило, опосередковують форми, способи діяльності, а напрямки – зміст [7, с. 17].

Характерним для функцій вищих органів державної влади є наявність основної, фундаментальної функції, яка визначає сутність діяльності органу в цілому (законодавча функція, представницька функція, виконавча функція), а для судів загальної юрисдикції – це функція правосуддя. Сутність і зміст, якої полягає у діяльності органів судової влади з вирішення конфліктів та спорів по справах з усіх відів судочинства.

Ю. Н. Тодика стверджує, що невдалою є назва 8 розділу Конституції України і відстоює свою точку зору, зазначаючи, що функція правосуддя не вичерпує всього обсягу діяльності судів [10, с. 311]. Це так, але вона визначає загальною спрямованість цієї діяльності і вказує на важливість функції правосуддя та її визначальний характер для судів загальної юрисдикції. Мабуть тому саме так називається відповідний розділ Конституції – "Правосуддя".

Незважаючи на важливість цього правового інституту для органів судової влади однозначного визначення функції судів загальної юрисдикції не існує ані в правових джерелах, ані в теоретичних, що досліджують юридичну проблематику. Не розгалужено такі поняття, як сутність, зміст і форми здійснення правосуддя, що є основною загальною функцією судів загальної юрисдикції. Хоча функції судів загальної юрисдикції, як різновид функцій сучасної держави, мають особливий зміст, форми реалізації та порядок і межі здійснення, що відрізняє їх від функцій інших державних органів і надає їм кваліфікуючих ознак.

Функціям судів притаманні певні загальні та спеціальні ознаки: ознаки, що виражають зміст діяльності судів загальної юрисдикції; зазначають у цих функціях сутність та зміст судової влади в цілому; різновиди і структурованість судових функцій; поширення їхньої

дії на нормативно визначене коло суб'єктів; нормативний порядок їхньої реалізації; наявність системи гарантій їх реалізації.

Спеціальні ознаки функцій судів загальної юрисдикції є ви-токами з загальних і вказують на їхні особливі, видові властивості, що дозволяють розмежовувати функції судів як зовнішньо так і внутрішньо:

1. Функції, що здійснюють суди не тільки визначають основні напрямки їх діяльності, а й їхні види.

2. Здійснення правосуддя на засадах верховенства права, що передбачає забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є завданням суду, що об'єднує функції судів загальної юрисдикції, реалізація яких виражена у здійсненні правосуддя.

3. Функції судів загальної юрисдикції реалізуються шляхом здійснення судочинства виключно в нормативно визначених його формах тільки судами загальної юрисдикції, а ніяк не позасудовим або квазісудовим шляхом.

4. Завдання, принципи і форми здійснення правосуддя регулюються виключно Конституцією України та чинним законодавством. Судове законодавство України представлене ієрархічною системою нормативно-правових актів, що включає Конституцію України, закони України та підзаконні нормативно-правові [4, с. 70].

Виходячи з вищенаведеного слід зауважити, що поняття функцій судів загальної юрисдикції має важливе теоретичне і практичне значення.

У подальшому розвитку українського національного законодавства доцільно було б виділити та юридично закріпити цю термінологію у законодавчих актах, що дозволило б уникнути розбіжностей у тлумаченні у зв'язку з визначенням функцій діяльності суду.

Література:

1. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации. Учебник для юридических вузов и факультетов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М, 1998. – С. 612 – 613.
2. Грошовий Ю. М., Марочкін І. Є. Органи судової влади в Україні. – К., 1997. – С. 12-14.
3. Енгибарян Р. В., Тадевосян Э. В. Конституционное право: Учебник. – М., 2001. – С. 492.

4. Карпечкін П. Ф. Функції судів загальної юрисдикції: поняття та види // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 4. – С. 69 – 72.
5. Конституційне право України: Підручник / За ред. проф. В. Ф. Погорілка. Вид. друге. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 577.
6. Організація судових та правоохоронних органів // За ред. Л. Марочкіна, Н. Сібільової, О. Толочко. – Х., 2010. – 765 с.
7. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Система конституційного права як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни // Правова держава. Випуск дванадцятий. – К.: Вид-во Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 198 – 216.
8. Погорілко В. Функції Українського парламенту. Від номінального до реального // Віче. – 2002. – № 2. – С. 17.
9. Словник іноземних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарпута. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 630.
10. Тодька Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: Монография. – Х.: Факт, 2000. – С. 311.
11. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – С. 320.
12. Чудаков М. Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учеб. пособие / М. Ф. Чудаков. – Минск: Новое знание, 2001. – С. 461.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 6: Т-Я. – К.: "Укр. енцикл.", 2004. – С. 313.

Кицен Н. В., НУ "ОЮА"

ПРЕДМЕТ ПЕРЕВІРКИ СПРАВИ ВИЩЕСТОЯЩИМ СУДОМ ЯК ЗАГАЛЬНА УМОВА ПЕРЕВІРКИ ВИРОКІВ, ПОСТАНОВ, УХВАЛ СУДУ, ЯКІ НЕ НАБРАЛИ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных с предметом проверки приговора, постановления, определения, не вступивших в законную силу, в апелляционном и кассационном порядке. Сформулированы предложения по усовершенствованию нормативного регулирования предмета проверки приговора, постановления, определения, не вступивших в законную силу.